

Moral Dimensions of Drugs and Psychedelics Use and Abuse and Its Pathology in Criminal Policy in Iran and Iraq

Hamed Abbas¹, S. Jafarzadeh Ph.D.^{2*}, S. Alipour Ph.D.²

1. Ph.D. Student in Private Law, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.
2. Department of Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.

Abstract

Background: There are many moral issues surrounding drug use and abuse, and within a single society, values and beliefs can differ considerably, leading to conflict over various issues related to drug abuse. Drug laws in both Iran and Iraq have been shaped by the same moral values and social realities. Hence, the present study attempts to discuss the moral dimensions of drug use and abuse and its pathology in criminal policy in Iran and Iraq.

Conclusion: Drug abuse is both a personal and public issue, raising questions about individual rights and the boundaries of the law, as well as about national sovereignty and international control. The ethical issues raised under these headings may be relevant to some broad ethical positions. The consequences of adopting utilitarian assumptions may conflict with ethical principles based on the theory of individual rights, which is closely related to the theory of human nature. Neither of these two positions justifies the libertarian assumption against control. In both countries, legal approaches have focused primarily on severe punishments. In Iran, the post-Islamic Revolution legal system was specifically designed based on Islamic principles and aimed at protecting human dignity and confronting the threats posed by drug addiction and trafficking. In Iraq, although the history of drug-related legal history begins with old and limited laws, the new law passed in 2017 represents a step forward by increasing the number of legal articles and expanding the scope of criminalization.

Keywords: Moral dimensions, Criminal policy, Illegal drug use, Psychedelics

***Corresponding Author:** S. Jafarzadeh Ph.D., Department of Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran. Email: s.jafarzadeh@urmia.ac.ir

How to cite: Hamed Abbas, Jafarzadeh S, Alipour S. Moral dimensions of drugs and psychedelics use and abuse and its pathology in criminal policy in Iran and Iraq. *Ethics in Science and Technology*. 2025,20(08): 30-38.

Copyright © 2025 Authors. Published by Iranian Association for Ethics in Science and Technology. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited

ابعاد اخلاقی مصرف و سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان ها و آسیب شناسی سیاست کیفری آن در ایران و عراق

حامد عباس^۱، دکتر سیامک جعفرزاده^{۲*}، دکتر سلمان علیپور^۲

۱. دانشجوی دکترای حقوق خصوصی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

۲. گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱)

چکیده

زمینه: مسائل اخلاقی زیادی پیرامون مصرف و سوء مصرف مواد مخدر وجود دارد و در یک جامعه واحد، ارزش ها و عقاید می توانند به طور قابل ملاحظه ای متفاوت باشند، که منجر به درگیری بر سر مسائل مختلف مربوط به سوء مصرف مواد شود. قوانین مواد مخدر در ایران و عراق هر دو تحت تأثیر همین ارزش های اخلاقی و واقعیت های اجتماعی شکل گرفته اند. از این رو در مطالعه حاضر سعی شده ابعاد اخلاقی مصرف و سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان ها و آسیب شناسی سیاست کیفری آن در ایران و عراق مورد بحث قرار گیرد.

نتیجه گیری: سوء مصرف مواد هم یک موضوع شخصی و هم عمومی است و سوالاتی را در مورد حقوق فردی و مرزهای قانون و همچنین در مورد حاکمیت ملی و کنترل بین المللی ایجاد می کند. مسائل اخلاقی که تحت این عناوین مطرح می شوند ممکن است به برخی از مواضع اخلاقی گسترده مرتبط باشند. پیامدهای اتخاذ مفروضات فایده گرایانه ممکن است با اصول اخلاقی مبتنی بر نظریه حقوق فردی که ارتباط نزدیکی با نظریه طبیعت انسانی دارد، در تضاد باشد. هیچ یک از این دو موضع، فرض آزادیخواهانه علیه کنترل را توجیه نمی کند. در هر دو کشور، رویکردهای قانونی عمدتاً بر مجازات های سنگین متمرکز بوده است. در ایران، نظام حقوقی پس از انقلاب اسلامی به طور مشخص بر مبنای اصول اسلامی و با هدف حفاظت از کرامت انسان و مقابله با تهدیدات ناشی از اعتیاد و قاچاق مواد مخدر طراحی شده است. در عراق، اگرچه تاریخچه قانونی مرتبط با مواد مخدر از قوانین قدیمی و محدود شروع شده، ولی قانون جدید تصویب شده در سال ۲۰۱۷ با افزایش تعداد مواد قانونی و گسترش دامنه جرم انگاری نشان دهنده یک گام به جلو است.

کلیدواژه‌گان: ابعاد اخلاقی، سیاست کیفری، مصرف غیر قانونی مواد و مخدر، روان گردان ها.

سر آغاز

بر اساس بررسی ها، رفتارهای بزهکارانه ناشی از اعتیاد به مواد مخدر، امری اجتناب ناپذیر است و میزان رفتارهای بزهکارانه معتادان بسیار زیاد و متنوع است (۴). همچنین، تحقیقات نشان می دهند که مواد مخدر و جرم ارتباط مستقیمی با یکدیگر دارند، حتی در مواردی که اشکال مختلف مواد مخدر و جرائم مختلف در مناطق مختلف مورد بررسی قرار گرفته اند، این ارتباط همچنان وجود دارد. همچنین، ثابت شده است که مصرف کنندگان مواد مخدر در مقایسه با افراد غیرمصرف کننده، مرتکب جرائم بیشتری می شوند و مجرمان در مقایسه با افراد غیرمجرم، مواد مخدر بیشتری مصرف می کنند (۵). در سال ۱۹۳۶، جامعه ملل تصمیم گرفت مجازات متخلفان و قاچاقچیان بین المللی را اصلاح کند و قرارداد ژنو را تصویب کند.

امروزه سوء مصرف مواد مخدر^۱ و روان گردان^۲ به عنوان یکی از بزرگترین چالش های اجتماعی^۳ شناخته می شود که نه تنها سلامت فردی^۴ را تهدید می کند بلکه بنیادهای اجتماعی^۵ و فرهنگی جوامع را نیز به خطر می اندازد. ابعاد اخلاقی^۶ و اجتماعی مصرف غیرقانونی این مواد چنان گسترده است که علاوه بر ایجاد مشکلات فردی مانند اعتیاد و بیماری های روانی، باعث افزایش جرائم و فساد و آسیب های اجتماعی می شود که این امر ضرورت بررسی سیاست های کیفری در برخورد با این معضل را دوچندان می کند (۱ و ۲).

به عقیده برخی از صاحب نظران، اعتیاد یکی از عوامل اصلی آسیب های اخلاقی - اجتماعی، به خصوص بزه دیدگی، است که منجر به ایجاد ناهنجاری رفتاری در شخصیت اجتماعی افراد می شود (۳).

ایران و عراق، این پژوهش درصدد است تا به بررسی ابعاد اخلاقی مصرف و سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان ها و آسیب شناسی سیاست کیفری آن در ایران و عراق بپردازد.

بحث

واژه شناسی مواد مخدر و تعریف آن در اصطلاح

از نظر لغوی، ریشه کلمه "مخدرات" از "خدر" گرفته شده که به معنای در خانه نشاندن شده یا دختری که دیده نمی شود، است. اصطلاح "خدرته المقاعد" به شخصی اشاره دارد که به دلیل زیاد نشستن، پاهایش خواب می رود و "خدرت عظامه" به معنی سست شدن استخوان هاست. همچنین "خدر النهار" به روزی اشاره دارد که بادی نمی وزد و آرام است. هر چیزی که عقل را تحت تأثیر قرار داده و موجب سکر و روانگردانی شود، نیز در این دسته قرار می گیرد (۱۳). "مخدر" به معنای چیزی است که موجب سستی و خواب آلودگی اعصاب شده و خاصیت بی حس کنندگی دارد. علاوه بر این، مخدر به داروهایی اطلاق می شود که بی حسی و سستی ایجاد می کنند (۱۴). کلمه "مخدر" به معنای چیزی است که باعث سستی و بی حسی اندام ها می شود و مانند تریاک و هروئین، توانایی فرد را از طریق تأثیر بر قوه نفسانی او سلب می کند. همچنین این واژه به معنای بیهوش کننده نیز به کار می رود. "مخدرات" به چیزی گفته می شود که باعث خواب و سستی اندام ها شده یا منجر به رخوت و سستی می شود. لازم به ذکر است که "مخدر" در لغت، اسم فاعل از مصدر "تخدير" است (۱۵). تعریف اصطلاحی مواد مخدر به هر ترکیب شیمیایی یا گیاهی اشاره دارد که موجب تغییر در سطح هوشیاری مغز می شود و در نهایت فرد را به آن ماده وابسته و معتاد می کند. این تعریف به شکلی است که شامل تمامی مواد مخدر موجود و آینده می شود (۱۶). در ادامه به برخی از تعاریف مواد مخدر اشاره می شود:

۱. تعریف سازمان بهداشت جهانی: در سال ۱۹۸۲، این سازمان مواد مخدر را هر ماده یا ترکیبی از مواد شیمیایی تعریف کرد که برای بقای سالم بدن ضروری نیستند و مصرف آنها می تواند عملکرد یا ساختار بیولوژیکی بدن را تغییر دهد. اگر به این تعریف مواد غیرشیمیایی هم افزوده شود، تعریف جامع تری از مواد مخدر و اعتیادآور ارائه می شود.
۲. تعریف کارشناسان علوم پزشکی: طبق این تعریف، ماده مخدر هر ماده طبیعی یا مصنوعی مشتق از تریاک یا داروهایی با اثرات مشابه مرفین بر سیستم عصبی مرکزی است که باعث افسردگی موقت، بی حسی یا کرختی می شود (۱۷). ۳. تعریف پژوهشگران غیر متخصص: این گروه معتقدند هر چیزی که باعث اختلال و سردرگمی عقل شود، ماده مخدر است. در برخی موارد، مصرف مواد مخدر می تواند منجر به بیهوشی شود، زیرا فرد از مواد محرک یا توهمزا بدون نظارت پزشکی و برای اهداف دیگر استفاده می کند.
۴. تعریف دارویی مواد مخدر: هر ماده ای که بر سیستم عصبی مرکزی تأثیر بگذارد و تغییرات جسمی، روانی یا رفتاری ایجاد کند، ماده مخدر نامیده می شود. همچنین، از دیدگاه روانی، هر ماده ای که موجب

این قرارداد توسط ۳۲ کشور امضا شد. با این حال، برخی از افراد سودجو و قاچاقچیان حرفه ای توانستند کارخانه های غیرقانونی را برای تولید مواد مخدر در کشورهای چین و ژاپن راه اندازی کنند و این مواد را در اختیار معتادان و غیرمعتادان قرار دهند. این مسئله باعث گسترش اعتیاد در این کشورها شد. برای مقابله با این خطر، مسئله در مجمع عمومی سازمان ملل مطرح شد و قراردادی برای کنترل کشت خشخاش و تولید تریاک و کنترل سایر مواد اولیه مورد استفاده در تولید تریاک تنظیم شد (۶). با شروع جنگ جهانی دوم، فعالیت های جامعه ملل متوقف شد. پس از جنگ جهانی دوم و تأسیس سازمان ملل متحد، کشورهای عضو نیاز به همکاری برای کنترل و مبارزه با مواد مخدر را احساس کردند. در فوریه ۱۹۴۶، شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد کمیسیون مواد مخدر را به عنوان یکی از کمیسیون های کاری ویژه تشکیل داد. با امضاء پروتکل مواد مخدر در دسامبر ۱۹۴۶، تمام وظایف کنترل بین المللی مواد مخدر به سازمان ملل متحد منتقل شد و تحت نظارت و سرپرستی آن سازمان قرار گرفت (۷). پس از آن سازمان ملل متحد اختیاراتی برای اصلاح قراردادهای قبلی به دست آورده و با سازمان بهداشت جهانی همکاری کرده است تا بازرسی و کنترل تریاک و مواد مخدر طبیعی و مصنوعی را توسعه دهد. در این راستا، قرارداد پاریس را در سال ۱۹۵۴ منعقد کرده است (۸). به تبع اقدامات انجام شده در سطح بین الملل در ایران نیز اقداماتی در این راستا انجام شده است.

در ایران، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و حاکمیت احکام دین اسلام، توجه به جنبه های اخلاقی و شرعی و آثار شوم جسمی، روانی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی خرید و فروش و مصرف مواد مخدر نسبت به دوره های قبل بیشتر شد (۹). اولین اقدام دولت انقلاب اسلامی در این زمینه، تشکیل ستاد هماهنگی مبارزه با مواد مخدر بود. در ادامه، در تاریخ ۱۳۵۹/۰۳/۱۹، لایحه تشدید مجازات مرتکبان جرائم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و درمانی برای مداوا و اشتغال به کار معتادان با ۲۵ ماده و ۱۰ تبصره به تصویب رسید. این لایحه، کلیه قوانین و مقررات مربوط به کشت خشخاش و مصرف مواد مخدر و مجازات مرتکبان جرائم مواد مخدر را، به استثنای تصویب نامه مردادماه ۱۳۴۸ راجع به فهرست مواد مخدر، از تاریخ اجرای لایحه مذکور، لغو کرد (۱۰). در قانون کشور عراق به منظور اجرای کنوانسیون های بین المللی، قوانینی را برای مبارزه با مواد مخدر تدوین و اولین قانون منع کشت خشخیش هندی و خشخاش را صادر کرد (۱۱). وضعیت عراق در سال ۲۰۰۳ با همراهی هرج و مرج خطرناک امنیتی، عدم کنترل دولت و کوتاهی در وظایف بازرسی در گذرگاه های مرزی، منجر به کاهش توانایی سازمان های مبارزه با مواد مخدر در انجام وظایفشان و کمرنگ شدن اقدامات کنترلی و پیشگیری شد. این عوامل همه باعث شدند تا در نبود نظارت های قانونی مصرف مواد مخدر در جامعه عراق گسترش چشمگیری پیدا کند. این وضعیت باعث انحراف و گسترش مواد مخدر و روانگردان و تجارت آنها در بازارهای داخلی و بین المللی شده و در نتیجه به مصرف کنندگان و معتادان رسیده است (۱۲). با توجه به آسیب های اخلاقی و اجتماعی و مشکلات و معضلات ناشی از مصرف غیرقانونی مواد مخدر در دو کشور

سمت دولت‌ها مواجه هستیم که مواد مخدر برای جامعه خطرناکند و باید از آن حذف شوند. همین نقطه نظر، پایه اولین رهیافتی شده که دولت‌ها برای مبارزه با مواد مخدر به کار برده‌اند: رهیافت تأدیب و تنبیه. در این رهیافت، این‌گونه استدلال می‌شود که چون مواد مخدر به افراد آسیب می‌زنند، غیراخلاقی هستند و به طور کلی باید حذف شوند تا آسیب ناشی از آن‌ها نیز حذف شود (۲۱).

پرسش مهمی در اینجا پیش می‌آید: اگر خطر ناشی از مصرف مواد کاهش پیدا کند یا به طور کلی حذف شود، آیا مواد مخدر باز هم جزو غیراخلاقیات خواهند بود؟

برای پاسخ به این پرسش، باید بدانیم که به جز رهیافت تأدیب و تنبیه، رهیافت دیگری هم برای مبارزه با آسیب مواد وجود دارد که آن را به نام رهیافت «کاهش آسیب»^۹ می‌شناسند (۲۲). در این روش، به جای این که مصرف مواد مخدر به طور کامل سرکوب شود، کارهایی انجام می‌شود که آسیب ناشی از مصرف آن را کاهش بدهد. مثلاً پخش مواد سهمیه‌بندی بشود و دولت مسئولیت آن را به عهده بگیرد تا مافیای مواد مخدر به تدریج از بین برود. یا کلینیک‌هایی به وجود بیایند که سرنگ تمیز در اختیار معتادان قرار بدهند و به این ترتیب از ابتلای این افراد به HIV جلوگیری کنند.

جالب است بدانید رهیافت کاهش آسیب تا امروز نتایج مثبتی داشته است: مطابق پژوهشی، در ونکوور در سال ۱۹۹۶، حدود ۴۰٪ از معتادان این شهر از سرنگ‌های مشترک استفاده می‌کردند. این آمار در سال ۲۰۱۱ و با در پیش گرفتن سیاست‌های کاهش آسیب، به تنها ۱٪/۷ کاهش یافت. سیاست‌های کاهش خطر این روزها در بسیاری از کشورها اجرا می‌شوند؛ اما همچنان بر سر اخلاقی بودن یا نبودن آن‌ها بحث وجود دارد.

موافقان این رهیافت معتقدند که کاهش آسیب باعث می‌شود سطح سلامت افراد جامعه بالا برود. به عنوان مثال اگر کلینیک‌هایی وجود داشته باشند که بین معتادان نالوکسان، داروی مؤثر در پیشگیری از اوردوز، را توزیع کنند، آمار مرگ و میر ناشی از اوردوز کاهش خواهد یافت.

اما مخالفان رهیافت کاهش آسیب معتقدند که این راهکار بی‌نقص نیست و اتفاقاً آسیب‌های جدی به دنبال دارد. به عنوان مثال توزیع سرنگ و دارو باعث می‌شود که مصرف مواد مخدر عادی جلوه داده شود و افراد بیشتری به آن تمایل پیدا کنند (دوگانه ضرر-مراقبت)، یا این که توزیع سرنگ‌های تمیز غیرعادلانه است؛ چرا که هزینه آن از جیب سایر افراد جامعه تأمین می‌شود (دوگانه‌های پاکي-فساد و عدالت).

مفهوم حقوقی مواد مخدر و سیر قانون گذاری در مورد آن در ایران

تبصره اول ماده یک قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر (اصلاحی ۹-۵-۱۳۸۹) بیان می‌کند که منظور از مواد مخدر، تمام موادی است که در تصویب‌نامه مربوط به فهرست مواد مخدر سال ۱۳۳۸ و اصلاحات

وابستگی روانی یا جسمی شود، ماده مخدر است (۱۸). ۵. تعریف جامعه‌شناسی: از دیدگاه اجتماعی، هر ماده‌ای که پس از مصرف، تغییراتی در فرد ایجاد کند که از نظر اجتماعی پذیرفته نشود و جامعه نیز نسبت به آن واکنش نشان دهد، به عنوان ماده مخدر شناخته می‌شود.

ابعاد اخلاقی مصرف و سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان ها

اخلاق رویکردی فکری به مسائل اخلاقی است، چارچوبی فلسفی که از طریق آن می‌توان انتخاب‌ها و اقداماتی را که افراد برای برخورد با جنبه‌های مختلف زندگی روزمره انجام می‌دهند ارزیابی کرد. اخلاق اصطلاحی است که می‌تواند متضمن بحث‌های بلند و فلسفی و به دور از دنیای روزمره باشد (۱۹). در واقع، در زمینه سوء مصرف مواد به طور مداوم با معضلات اخلاقی^۶ در سطح فردی و همچنین اجتماعی مواجه هستیم. اما چه شد که مصرف گروه بزرگی از مواد مخدر در اکثر کشورهای دنیا غیر اخلاقی و ممنوع شدند؟

سوء مصرف مواد هم یک موضوع شخصی و هم عمومی است و سوالاتی را در مورد حقوق فردی و مرزهای قانون و همچنین در مورد حاکمیت ملی و کنترل بین‌المللی ایجاد می‌کند. مسائل اخلاقی که تحت این عناوین مطرح می‌شوند ممکن است به برخی از مواضع اخلاقی گسترده مرتبط باشند. پیامدهای اتخاذ مفروضات فایده‌گرایانه ممکن است با اصول اخلاقی^۸ مبتنی بر نظریه حقوق فردی که ارتباط نزدیکی با نظریه طبیعت انسانی دارد، در تضاد باشد. هیچ یک از این دو موضع، فرض آزادخواهانه علیه کنترل را توجیه نمی‌کند، زیرا اولاً، تصمیم فردی برای قرار دادن ذهن و شخصیت خود در معرض کنترل مواد مخدر نمی‌تواند از نظر اخلاقی توجیه شود و ثانیاً، هیچ دلیل اخلاقی، و یا هیچ استدلال قانع‌کننده‌ای از نظریه اجتماعی و سیاسی، برای جرم زدایی از مصرف مواد غیرپزشکی وجود ندارد (۲۰).

برخی محققان از دیدگاه به نام دوگانه‌های اخلاقی یاد می‌کنند و تأثیر آن را در رویکردهای سیاسی مورد توجه قرار می‌دهند، به دوگانه‌های ضرر-مراقبت و پاکي-فساد. مواد مخدر (کوکائین، هروئین، ...) در نهایت به سلامت افراد آسیب می‌رسانند. این آسیب از ایجاد اعتیاد فراتر است: خطر اوردوز کردن، مبتلا شدن به بیماری‌های مختلف مثل هپاتیت و HIV، از بین رفتن کنترل رفتار، آسیب رساندن به اطرافیان در حالت نعشگی و در نهایت فقر آسیب‌های مهمی هستند که مصرف مواد مخدر می‌تواند به افراد تحمیل کند (۲۱).

از طرف دیگر، با ظهور شبکه‌های قاچاق مواد مخدر، پای دوگانه پاکي-فساد هم به ماجرا باز می‌شود: قاچاقچی‌ها و همان سلاطین مواد مخدر خودمان، با فروش مواد مخدر به ثروت عظیمی می‌رسند که نه تنها قانونی نیست بلکه باعث فقیرتر شدن و حتی کشته شدن افراد دیگری در این میان هم می‌شود. به نظر می‌رسد که حتی اگر اقتصاد مواد مخدر تنها یک کسب‌وکار مانند سایر کسب‌وکارها باشد، بی‌زنسی است که دولت‌ها از وجود آن احساس خطر می‌کنند. بنابراین با این دیدگاه از

بعدی آن ذکر شده یا توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان ماده مخدر شناسایی و اعلام می‌شوند. به عبارت دیگر، مصادیق مواد مخدر در قانون آورده شده، اما تعریفی دقیق از "مواد مخدر" ارائه نشده است. (۱۸)

ارائه یک تعریف کلی که تمامی این مصادیق را شامل شود، مانند تعاریف موجود در سایر مباحث حقوق کیفری همچون قتل و سرقت، به دلایلی دشوار است. از جمله این دلایل می‌توان به تعدد مصادیق جرایم مرتبط با مواد مخدر، پیچیدگی‌های موجود در عنصر مادی جرم در قوانین مبارزه با مواد مخدر، و عدم تعیین دقیق دامنه شمول جرایم مواد مخدر اشاره کرد (۱۷).

همچنین، بند ب ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، رسیدگی به تمامی جرایم مربوط به مواد مخدر، روان گردان‌ها و پیش‌سازهای آن را در صلاحیت دادگاه انقلاب می‌داند. اما مشکلی که وجود دارد این است که قانون‌گذار به طور دقیق مشخص نکرده است منظور از "جرایم مربوط به مواد مخدر" چیست. آیا تمامی اعمالی که در مصوبه جرم تلقی شده‌اند مدنظر است یا فقط جرایمی که موضوعشان مواد مخدر است؟ به نظر می‌رسد تنها اعمالی که موضوع آنها مواد مخدر است به عنوان جرایم مواد مخدر در نظر گرفته می‌شوند و سایر جرایم در این دسته‌بندی قرار نمی‌گیرند (۱۳).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران بر پایه اصول و موازین دین اسلام شکل گرفت و بر اهمیت کرامت انسان^{۱۰} و آزادی^{۱۱} همراه با مسئولیت در برابر خدا تأکید داشت. دولت جمهوری اسلامی ایران، وجود هزاران معتاد، کشت خشخاش، و قاچاق مواد مخدر را مخالف با ارزش‌های خود می‌دانست. در اوایل انقلاب و به دلیل شرایط نامساعد، بسیاری از محکومان جرایم مواد مخدر یا از زندان فرار کردند یا با استفاده از لایحه عفو عمومی مصوب سال ۱۳۵۸ آزاد شدند. این افراد با همکاری دیگر قاچاقچیان از شرایط نابه‌سامان سوء استفاده کرده و به توزیع گسترده مواد مخدر پرداختند.

در چنین شرایطی، نیاز به اقدامی فوری و مؤثر برای کنترل این وضعیت و مقابله با اعتیاد و قاچاق مواد مخدر احساس شد. در سال ۱۳۵۸، شورای انقلاب به عنوان دولت انقلابی، بخشنامه‌ای برای ترک اعتیاد کارمندان معتاد صادر کرد (۲۳). این اقدام، نخستین گام جدی دولت در مبارزه با اعتیاد کارمندان بود. پس از آن، اولین قانون مدون برای امحای مواد مخدر با تصویب‌نامه هیئت وزیران در اردیبهشت ۱۳۵۸ و همچنین لایحه تشدید مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر در خرداد ۱۳۵۹ توسط شورای انقلاب تصویب شد. دولت علاوه بر ممنوعیت کشت خشخاش، مجازات‌های سنگین‌تری برای قاچاق مواد مخدر و اعتیاد وضع کرد.

در اردیبهشت ۱۳۵۹، لایحه‌ای برای تشکیل هیئت تشخیص صلاحیت رسیدگی به پرونده‌های مواد مخدر تصویب شد و مقرر شد تمامی پرونده‌های بدون حکم به دادگاه‌های انقلاب ارجاع شوند. همچنین، کارت‌های سهمیه تریاک باطل شد و به معتادان، اعم از کارمند و غیرکارمند، مهلت داده شد تا اعتیاد خود را ترک کنند. وزارت بهداشت نیز موظف به فراهم کردن امکانات لازم برای ترک اعتیاد شد. در ادامه

اجرای این اقدامات، بیش از ۳۳،۰۰۰ هکتار از مزارع خشخاش نابود شد و مجازات‌های سنگینی از جمله حبس ۳ تا ۱۵ سال برای کشت خشخاش تعیین شد. در صورت تکرار، مجازات اعدام برای عاملان پیش‌بینی شد.

بر اساس قوانین مربوط به مواد مخدر، وارد کردن، ساخت، فروش، نگهداری، پنهان کردن یا حمل بیش از یک کیلوگرم تریاک یا مواد مشابه، مجازات اعدام دارد. همچنین، وارد کردن، ساخت، فروش، نگهداری یا حمل بیش از پنج گرم هروئین و مشتقات آن نیز مجازات اعدام به همراه دارد. اقداماتی مانند قرار دادن مواد مخدر در معرض استفاده عمومی یا در اماکن عمومی، مصرف مواد و متهم کردن دیگران با استفاده از مواد مخدر نیز جرم محسوب می‌شود. در همین راستا، بسیاری از قاچاقچیان حرفه‌ای مواد مخدر و روان گردان اعدام شدند.

در اردیبهشت ۱۳۶۲، مجلس شورای اسلامی ماده واحده‌ای را تصویب کرد که جرایم مربوط به مواد مخدر را در صلاحیت دادرها و دادگاه‌های انقلاب قرار داد. در سال‌های اولیه پس از انقلاب، برخوردهای قاطعانه‌ای با قاچاقچیان مواد مخدر انجام شد که باعث شد جمهوری اسلامی یکی از موفق‌ترین دوران‌ها را در مبارزه با قاچاق مواد و کنترل اعتیاد تجربه کند.

با این حال، فعالیت‌های گروه‌های ضد انقلاب و نواقص موجود در قوانین سال ۱۳۵۹، نیاز به تصویب قانون جدیدی را ایجاد کرد. در آبان ۱۳۶۷، مجمع تشخیص مصلحت نظام قانون مبارزه با مواد مخدر را تصویب کرد. هدف اصلی از این قانون، مقابله با تبدیل شدن مواد مخدر به یک بحران بزرگ بود. این قانون، مجازات‌های سنگین، از جمله اعدام برای قاچاقچیان مواد مخدر، تعیین کرد و همچنین مقرراتی را در بر گرفت که در شرایط عادی امکان تصویب آنها وجود نداشت. این قانون در ۳۵ ماده به تصویب رسید و بخشی از نواقص قوانین پیشین را رفع کرد. در این قانون، میان جرایمی مانند نگهداری، مخفی کردن یا حمل تریاک و مشتقات آن و سایر جرایم تفاوت قائل شد. طبق ماده ۳۳، ستاد مبارزه با مواد مخدر تشکیل شد و مواد ۱۵ تا ۱۷ معتادان را ملزم کرد در مدت ۶ ماه اعتیاد خود را ترک کنند؛ در غیر این صورت، به مراکز بازپروری اعزام می‌شدند و برای آن‌ها مجازات‌هایی در نظر گرفته شد. در بهمن ۱۳۶۷، آیین‌نامه اجرایی این قانون توسط ستاد مبارزه با مواد مخدر تصویب شد که بعدها نیز اصلاحاتی به آن افزوده شد.

مفهوم حقوقی مواد مخدر و سیر قانون گذاری در مورد آن در عراق

در مفهوم حقوقی مواد مخدر در عراق، قانون‌گذار با محدود کردن مواد مخدر به جدولی که به قانون پیوست شده، رویکردی مشابه برخی دیگر از کشورها اتخاذ کرده است. در قانون شماره ۵۰ مواد مخدر مصوب سال ۲۰۱۷، تعریفی از مواد مخدر ارائه نشده است. اما در بند اول ماده اول این قانون آمده که مواد مخدر شامل هر نوع ماده طبیعی یا ترکیبی است که در جدول‌های اول و دوم پیوست قانون ذکر شده باشد (۱۱).

اصطلاحات مختلف مربوط به قانون تعریف شده و مواد ۲ تا ۱۲ به اعمال ممنوع و مجازات‌های مربوط به مواد مخدر و شرایط مجازات پرداخته بودند. اما قانون جدید با ۵۰ ماده و با تفصیل بیشتر به موضوع مواد مخدر پرداخته است.

مقایسه سیر تحولات قانونگذاری مواد مخدر بین عراق و ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران در سال ۱۳۵۷، جمهوری اسلامی بر اساس اصول اسلامی پایه‌گذاری شد و به شدت با معضل اعتیاد و قاچاق مواد مخدر مقابله کرد. این حکومت کشت خشخاش و وجود هزاران معتاد را به عنوان تهدیدی برای جامعه و خانواده‌ها تلقی کرده و شرایط نامساعد پس از انقلاب، زمینه‌ساز گسترش قاچاق مواد مخدر شد. اولین اقدام جدی دولت پس از انقلاب، تصویب لایحه‌ای برای امحای مواد مخدر در سال ۱۳۵۸ و لایحه تشدید مجازات در سال ۱۳۵۹ بود. این قوانین، مجازات‌های سنگین‌تری برای قاچاقچیان و معتادان پیش‌بینی کردند و در سال ۱۳۶۲، جرایم مرتبط با مواد مخدر به دادگاه‌های انقلاب ارجاع شد. در سال ۱۳۶۷، مجمع تشخیص مصلحت نظام قانون جدیدی را تصویب کرد که شامل مجازات‌های شدیدتری بود و به تشدید مبارزه با قاچاقچیان پرداخت.

در عراق، پس از سقوط رژیم صدام حسین در سال ۲۰۰۳، کشور با مشکلاتی چون هرج و مرج و عدم امنیت مواجه شد. این شرایط، نفوذ گروه‌های بین‌المللی و قاچاقچیان مواد مخدر را تسهیل کرده و به یک بحران ملی تبدیل شد. اولین قانون مربوط به مواد مخدر در عراق، قانون شماره ۱۲ مصوب ۱۹۳۳ بود که تنها به منع کشت گیاهان شاهدانه و خشخاش پرداخته و مجازات‌هایی برای متخلفان تعیین کرده بود. در سال ۱۹۳۸، قانونی دیگر تحت عنوان قانون گیاهان خطرناک و مخدر صادر شد که دامنه جرم‌انگاری را گسترش داد. با این حال، این قانون نتوانست مجازات‌های متناسبی با شدت جرایم پیش‌بینی کند و در نهایت، قانون شماره ۶۸ در سال ۱۹۶۵ تصویب شد که برای مدت طولانی مورد استفاده قرار گرفت. جدیدترین قانون عراق، یعنی قانون مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، در تاریخ ۸ مه ۲۰۱۷ تصویب شد و با ۵۰ ماده به تفصیل بیشتری به موضوع مواد مخدر پرداخت.

در ایران، مجازات‌های سنگینی برای قاچاق و مصرف مواد مخدر وضع شده است، از جمله اعدام برای وارد کردن، ساخت و نگهداری مواد مخدر به مقدار مشخص. در سال ۱۳۶۷، ستاد مبارزه با مواد مخدر تشکیل شد و قوانینی برای ملزم کردن معتادان به ترک اعتیاد تصویب گردید. مواد ۱۵ تا ۱۷ این قانون برای معتادان، مجازات‌هایی در نظر گرفته و آن‌ها را به مراکز بازپروری اعزام می‌کند. در عراق، مجازات‌ها در قوانین اولیه، بیشتر شامل جریمه و حبس بودند و نتوانستند با شدت جرایم تناسب داشته باشند. قانون جدید (۲۰۱۷) به تفصیل بیشتری پرداخته و ۵۰ ماده قانونی دارد که شامل تعریف دقیق‌تر مواد مخدر و مجازات‌های مربوط به آن‌ها می‌شود.

همچنین در قانون شماره ۵۰ سال ۲۰۱۷، قانون‌گذار عراق برای جلوگیری از مشکلات مرتبط با محدودیت مواد مخدر در پیوست قانون، به موجب بند ۱۸ ماده اول قانون مواد مخدر شماره ۶۸ مصوب سال ۱۹۶۵ و با توجه به ماده سیزده، اصلاحات دوره‌ای و موردی را مجاز دانسته است (۱۰). مواد مخدر در عراق به یک معضل ملی تبدیل شده که به ویژه پس از سال ۲۰۰۳، تأثیرات مخربی بر جامعه داشته است. هرج و مرج، فقدان امنیت و افزایش اضطراب و ترس در هر خانه و خانواده به شدت حس می‌شود. یکی از عوامل تهدیدکننده امنیت و سلامت جامعه، نفوذ گروه‌های بین‌المللی به عرصه‌های تبلیغاتی و تجاری مواد مخدر است. این گروه‌ها با تکیه بر سازمان‌های مجهز به امکانات مالی قوی، قادر به دور زدن اقدامات امنیتی^{۱۲} معمول هستند. آلوده کردن کشورها به انواع مختلف مواد مخدر، تأثیرات ویرانگری در زمینه‌های انسانی^{۱۳}، اجتماعی^{۱۴} و اقتصادی برای بخش‌های مختلف جامعه به همراه دارد. از این رو، مقابله با این موج‌های تخریبی به یک ضرورت تبدیل شده است. این ضرورت در جهت حفاظت از ارزش‌ها^{۱۵} و توان ملی، و همچنین برای حفظ توانمندی و نشاط جوانان کشور احساس می‌شود.

اولین اقدام قانونی عراق برای مقابله با مواد مخدر، قانون شماره ۱۲ مصوب ۱۹۳۳ بود که به منع کشت گیاهان شاهدانه، خشخاش و خشخاش اختصاص داشت. این قانون تنها به ممنوعیت کشت این گیاهان پرداخته و مجازات‌هایی برای متخلفان تعیین کرده بود، بدون آن که به مسائلی مانند قاچاق و مصرف غیرقانونی مواد مخدر اشاره داشته باشد.

پس از آن، قانونی دیگر به شماره ۴۴ مصوب ۱۹۳۸ تحت عنوان قانون گیاهان خطرناک و مخدر صادر شد که دامنه جرم‌انگاری در زمینه دادوستد غیرقانونی مواد مخدر را گسترش داد. با این حال، این قانون نتوانست به تناسب با شدت جرایم مرتبط با مواد مخدر، سیاست‌های مجازات را تشدید کند و مجازات‌ها تنها شامل جریمه یا حبس بودند. در نهایت، قانون شماره ۶۸ مربوط به مواد مخدر که در سال ۱۹۶۵ تصویب شد، در حال حاضر به اجرا درآمده است.

دلایل مثبت برای وضع این قانون شامل موارد زیر بود:

- ۱- بروز نواقصی در اثر تطبیق و اجرای قوانین موجود.
- ۲- ضرورت احکام مرتبط با شرایط خاص و اقتضایی.
- ۳- جایگزینی مواردی که با توافق‌نامه‌های بین‌المللی مواد مخدر در سال ۱۹۶۱ همخوانی نداشتند و تلاش قانون‌گذار برای سازگاری احکام با این توافق‌نامه‌ها.

این قانون با گسترش دامنه جرم‌انگاری، به وضوح نشان‌دهنده دقت و توجه قانون‌گذار در قطع هر نوع ارتباط بین افراد و مواد مخدر، مگر در حدود قانونی است. همچنین این قانون به تمایل قانون‌گذار برای بستن تمام روزه‌های فرار از مجازات برای مجرمان اشاره دارد.

جدیدترین قانون در عراق، یعنی قانون مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، در تاریخ ۸ مه ۲۰۱۷ تصویب شد. قانون قبلی مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۹۶۵ به تصویب رسید و شامل ۱۷ ماده بود که در آن ماده اول،

در نهایت، هر دو کشور ایران و عراق با معضلات مشابهی در زمینه مواد مخدر و اعتیاد مواجه هستند، اما سیر قانون گذاری و نحوه برخورد با این مشکل متفاوت است.

نتیجه گیری

اخلاق اصطلاحی است که می تواند متضمن بحث های بلند و فلسفی و به دور از دنیای روزمره باشد. مسائل اخلاقی هم ماهیت شخصی (خرد) و هم اجتماعی (کلان) دارند. مبارزه مداومی بین قانون گذاری اخلاق برای «خیر عمومی» و مبارزه برای حفظ حق یک فرد برای خودمختاری وجود دارد. این ماهیت عاطفی شدید چنین نگرانی هایی است که موضوع را از سطح شخصی به سطح اجتماعی می برد. مصرف مواد مخدر، رفتارهایی چون ناسازگاری، پرخاشگری، رفتارهای غیر اخلاقی مانند دزدی، دروغگویی و... عدم احساس مسوولیت نسبت به خانواده و جامعه، سطحی و تصنعی شدن روابط اجتماعی و دوری از پیوندهای مستحکم عاطفی، گسترش جرم و جنایت، نشر بیماری های واگیر و خطرناک مثل ایدز و هپاتیت، محروم شدن نسل آینده از تربیت صحیح و ایجاد مشاغل کاذب را به دنبال دارد. بنابراین در حوزه استعمال مواد مخدر توجه به دو گانه های اخلاقی ضرر-مراقبت و پاکی-فساد می تواند نشانه ای از اهمیت توجه اخلاقی به مصرف مواد مخدر در سطح فردی و اجتماعی باشد.

قوانین ایران و عراق در مواجهه با مواد مخدر و روان گردان ها دارای ویژگی ها و چالش های خاص خود هستند که نیاز به نقد و آسیب شناسی دقیق دارد. در ایران، پس از انقلاب اسلامی، قوانین مرتبط با مواد مخدر به سرعت توسعه یافتند و به ویژه با تصویب قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۶۷، چارچوب قانونی مشخصی برای مقابله با قاچاق و اعتیاد شکل گرفت. اما این قوانین به دلیل استفاده از مجازات های سنگین، مانند اعدام برای قاچاقچیان، نقدهایی را به همراه داشته اند. تأکید بر مجازات های شدید به جای روش های درمانی و بازپروری نه تنها تأثیر مثبتی بر کاهش میزان اعتیاد نداشته بلکه منجر به ایجاد یک سیستم کیفری متمرکز بر مجازات شده است که عموماً به جای کاهش معضل، مشکلات جدیدی را به وجود آورده است.

در عراق نیز سیر قانون گذاری در خصوص مواد مخدر پس از سال ۲۰۰۳ تحت تأثیر ناآرامی ها و هرج و مرج های اجتماعی قرار گرفت. قانون شماره ۱۲ مصوب ۱۹۳۳، که تنها به کشت گیاهان مخدر پرداخته و مجازات هایی برای متخلفان تعیین کرده بود، در سال های بعد با قوانین جدیدتری همچون قانون شماره ۶۸ در سال ۱۹۶۵ و قانون ۲۰۱۷ تکمیل شد. با این حال، این قوانین نتوانسته اند به طور مؤثر با چالش های موجود در حوزه مواد مخدر مقابله کنند. نفوذ گروه های بین المللی و قاچاقچیان حرفه ای، به همراه ناتوانی در اجرای مؤثر قوانین، موجب شده است که عراق به یکی از مقاصد اصلی قاچاق مواد مخدر تبدیل شود. نکته ای که در هر دو کشور به وضوح دیده می شود، نادیده گرفتن بعد اجتماعی و فرهنگی مسأله اعتیاد و مواد مخدر است. در ایران،

برخوردهای قهری با قاچاقچیان و معتادان به جای رویکردهای پیشگیرانه و حمایتی، جامعه را به سمت افزایش مشکلات اجتماعی سوق داده است. به علاوه، نداشتن برنامه های آموزشی مؤثر برای آگاه سازی عمومی و پیشگیری از اعتیاد، از دیگر مشکلاتی است که می توان به آن اشاره کرد. در عراق نیز عدم توجه به آسیب های اجتماعی ناشی از مواد مخدر و بی توجهی به نیازهای اقتصادی و اجتماعی جوانان، سبب تشدید بحران مواد مخدر شده است.

در نهایت، هر دو کشور باید با نگرش به تجربیات جهانی و بر پایه اصول حقوق بشر، رویکردی جامع و چندجانبه را در نظر بگیرند. این رویکرد باید شامل اصلاحات قانونی، برنامه های آموزشی و پیشگیرانه، و ایجاد زیرساخت های لازم برای درمان و بازپروری معتادان باشد. بدون این تغییرات اساسی، انتظار کاهش مؤثر معضلات مربوط به مواد مخدر در این دو کشور امیدی غیرواقعی خواهد بود.

با توجه به آسیب های عمیق و چندوجهی ناشی از قوانین موجود در مبارزه با مواد مخدر در ایران و عراق پیشنهاد می شود به جای تأکید بر مجازات های شدید و کیفری، لازم است رویکردی درمانی و بازپرورانه در سیاست های مبارزه با اعتیاد در نظر گرفته شود. ایجاد و تقویت مراکز درمان و باز توانی به ویژه برای معتادان، به همراه ارائه خدمات مشاوره ای و روان شناختی، می تواند منجر به کاهش تقاضا و عوارض اجتماعی ناشی از اعتیاد شود. همچنین، ضروری است که قوانین موجود بازنگری شده و به گونه ای تنظیم شوند که با واقعیت های اجتماعی و اقتصادی روز همخوانی داشته باشند. در این راستا، توجه ویژه ای به تفاوت های میان قاچاقچیان کوچک و بزرگ صورت گیرد و برای گروه های آسیب پذیر، مانند معتادان، برنامه های حمایتی و آموزشی تعریف شود.

علاوه بر این، توسعه برنامه های آگاه سازی عمومی باید در دستور کار قرار گیرد. این برنامه ها می توانند شامل کارگاه های آموزشی و سمینارهایی باشند که خطرات و عواقب استفاده از مواد مخدر را به طور مؤثر به جوانان و خانواده ها منتقل کنند. در این راستا، تشویق و تقویت همکاری های بین المللی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر نیز بسیار حائز اهمیت است. کشورها باید اطلاعات و منابع خود را به اشتراک بگذارند و بر روی طرح های مشترک برای مقابله با شبکه های بزرگ قاچاق همکاری کنند. این نوع همکاری ها می تواند شامل تبادل تجربیات و تکنیک های تحقیقاتی باشد که به شناسایی و دستگیری قاچاقچیان کمک می کند.

توجه به آسیب های اخلاقی - اجتماعی و فرهنگی ناشی از اعتیاد و مواد مخدر نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. تدوین سیاست هایی که به نیازهای اقتصادی و اجتماعی جوانان پاسخ دهد، می تواند به کاهش انگیزه های بروز اعتیاد کمک کند. این سیاست ها باید شامل ایجاد فرصت های شغلی، توسعه برنامه های فرهنگی و ورزشی و حمایت از خانواده ها باشند. همچنین، نظارت و ارزیابی مستمر قوانین و سیاست های مربوط به مواد مخدر باید در دستور کار قرار گیرد. این ارزیابی ها باید به تحلیل داده های مربوط به اثربخشی سیاست ها، بررسی

4. Personal health	سلامت فردی
5. Social foundations	بنیادهای اجتماعی
6. Ethical dimensions	ابعاد اخلاقی
7. Ethical dilemma	معضلات اخلاقی
8. Ethical principles	اصول اخلاقی
9. Harm reduction	کاهش آسیب
10. Human dignity	کرامت انسانی
11. Freedom	آزادی
12. Security measures	اقدامات امنیتی
13. Human contexts	زمینه های انسانی
14. Social contexts	زمینه های اجتماعی
15. Protection of values	حفاظه از ارزشها

نظرات متخصصان و جمع آوری اطلاعات از جامعه بپردازند تا نقاط ضعف و قوت آن ها شناسایی و اصلاح شوند.

ملاحظه های اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

واژه نامه

1. Drug abuse	سو مصرف مواد مخدر
2. Psychedelic	روانگردان
3. Social challenges	چالش های اجتماعی

References

- Jafari H, Ghadir M, Ebrahimian H. Iran's approach to combating trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances based on the 1998 Vienna Convention. Quarterly Journal of Geography (Regional Planning), 2018; 12(4): 547-560.
- Abboud PDIN, Abboud SAW. Legislative position on dealing with narcotics and psychotropic substances (A comparative study). AL-Mouhaqiq Al-Hilly Journal for legal and political science, 2022; 14(2): 358-395.
- Abd Ali A. Legal responsibility arising from the promotion and abuse of narcotics and psychotropic substances. Hammurabi journal for studies, 2022; 11(43): 9-50.
- Kazemipour E. Studying the effect of severe drug abuse on moderating the relationship between criminal thinking and recidivism. [Master's thesis], Islamic Azad University. 2012.
- Namdarian M, Janipoor Robati R. Investigating the Relationship between Crime and Drug Addiction. refahj. 2020; 20(77): 181-213. Dor: [20.1001.1.17358191.1399.20.77.2.0](https://doi.org/10.1001.1.17358191.1399.20.77.2.0)
- Eghbali K, Azizi S. Opinions of International Human Rights NGOs about capital punishment in drug related crimes in the internal law of the states. Journal of Legal Research, 2021; 20(45): 275-297. doi: [10.48300/jlr.2021.129119](https://doi.org/10.48300/jlr.2021.129119)
- Karimov OK. Combatting the illegal distribution of drugs and psychotropic substances: international contractual basis and characteristics of detention of this category of criminals. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 2023; 11(1): 154-164.
- Kamalovich MD. Experience of foreign countries in combating illegal turnover of narcotic drugs and psychotropic substances. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 2023; 11(1): 65-71.
- Heidari E. The principle of proportionality in drug offenses and its effective factors in the application of Iranian and Western laws. Comparative Studies on Islamic and Western Law, 2023; 10(3): 49-74. doi: [10.22091/csiw.2023.8115.2264](https://doi.org/10.22091/csiw.2023.8115.2264)
- Abd Shaalan A. Legal individualization of punishment in the anti-narcotics law, comparison between Iraqi law and Jordanian law. [Master's Thesis]. Iran: University of Religions and Sects. 2022. (In Persian).
- Hassan Al-Mazkoori AS. The role of administrative control in preventing drug dangers in the Iraqi legal system; problems and solutions. [Master's thesis]. Iran: University of Religions and Sects. 2023.
- Abd Al-Hassan RA. The effectiveness of management in reducing the abuse of narcotic drugs and psychotropic substances. Indonesian Journal of Law and Economics Review, 2023; 18(3). Doi: [10.21070/ijler.v18i3.963](https://doi.org/10.21070/ijler.v18i3.963)
- Goleban N. Drug crimes and the application of the rules of multiplicity and proportionality of punishment [Master's thesis]. Iran: Urmia University. 2019.
- Kazemipour E. Studying the effect of severe drug abuse on moderating the relationship between criminal thinking and recidivism [Master's thesis]. Iran: Islamic Azad University, Naraq Branch. 2012.
- Ebrahimi H, Goldoust Jooybari R. The divergence of the nature of drug crimes in the criminal law system of Iran And a comparative study of Afghan law. Journal of Criminal Law and Criminology, 2022; 9(18): 355-384. doi: [10.22034/jclc.2021.298663.1541](https://doi.org/10.22034/jclc.2021.298663.1541)
- Poormanuchehri S, Robatjazi A. Legal aspects of counternarcotics. Journal of Interdisciplinary Studies in Jurisprudence, 2021; 1(2): 95-118.
- Hosaini SM, Hosaini SM, Zahedi AV. Assessing Iran's criminal policy against armed drug and psychotropic trafficking from a social security perspective.. Islamic Law, 2023; 20(78): 131-160.
- Eshaghi M. Study of the criminalization of drug use in Islamic jurisprudence and law. [Master's thesis]. Iran: Islamic Azad University, Bam Branch. 2018.
- Glenn Steiner W. Social and ethical issues of drug abuse . Encyclopaedia Britannica, 2025.
- Bock GR, Whelan J. Drug use and abuse: the ethical issues. Novartis Foundation Symposia. 2007. <https://doi.org/10.1002/9780470514245.ch16>
- Hariri M, Alidoosti H, Alizadeh Z. Ethical-legal requirements of the police regarding the principle of innocence in drug crimes in the light of criminal psychology. Ethics in Science and Technology 2022; 17 (1) :36-42. Dor: [20.1001.1.22517634.1401.17.1.6.6](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1401.17.1.6.6)
- Hoseinpouri M, Nosrati Y. Causes of judicial and legal criminal policy disagreement in drug-related offenses from the legal-ethical approach. Ethics in Science and Technology 2020; 15 (3) :26-32. Dor: [20.1001.1.22517634.1399.15.3.5.5](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1399.15.3.5.5)

23. Balhara YPS, Sarkar S, Singh S. Medical use, decriminalization, and legalization of narcotic drugs and psychotropic substances—what does it mean and what is

its current status in India? Indian Journal of Psychological Medicine, 2023; 45(2): 179-184. Doi: [10.1177/02537176221138496](https://doi.org/10.1177/02537176221138496)